

UOT 331.5.024.54

**MƏŞĞULLUQ SAHƏSİNDƏ BƏRABƏRSİZLİYİN
GENDER ASPEKTLƏRİ****S.Ə.HƏSƏNOVA**
Bakı Avrasiya Universiteti
sevda.hesenova.73@mail.ru

Müasir dövrdə məşğulluq iqtisadiyyatın ən aktual sahələrindən hesab edilir. Sosial rifah və inkişaf baxımından bu problemin həlli vacib məsələdir. Məşğulluq sferasında qadın işçi qüvvəsinin əmək həyatına daxil edilməsi cəmiyyətin inkişafında mühüm amil olaraq diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Məşğulluğun stimullaşdırılmasında gender problemlərinin həlli davamlı iqtisadi inkişafa şərait yaradır. İqtisadiyyatın bütün sektorlarında çalışan qadınların əmək fəaliyyəti zamanı qarşılaşdıqları problemləri müəyyənləşdirmək və bu problemlərin aradan qaldırılması istiqamətində təkliflər vermək vacibdir. Məqalədə Azərbaycanda məşğulluğun gender aspektləri təhlil edilmişdir. Yekunda təhlildən əldə olunan nəticələr öz əksini tapmışdır. Problemin həlli istiqamətində təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: səmərəli məşğulluq, əmək bazarı, insan kapitalı, əmək resursları, qadınların məşğulluğu, cinsi ayrı-seçkilik, gender əsaslı məşğulluq, sosial-iqtisadi inkişaf.

Giriş: Məlumdur ki, inkişafın müasir mərhələsində insan potensialı iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Son dövrlərdə Azərbaycanda baş verən sosial, iqtisadi, siyasi dəyişikliklər cəmiyyətin həyat fəaliyyətinin bütün sahələrinə, sosial münasibətlər sistemində təsir göstərmiş, müxtəlif sosial qrupların həyat və peşə strategiyalarının dəyişməsinə gətirib çıxarmışdır. Ölkə əhalisinin sosial cəhətdən əlverişsiz kateqoriyalarının mövcudluğu cəmiyyətdə sosial fərqliliyin qarşısının alınması istiqamətində tədbirlərin görülməsini, gender problemini aktuallaşdırmışdır. Məşğulluq ölkənin sosial və iqtisadi siyasətinin əsasını təşkil edir. Layiqli və məhsuldar məşğulluq sferasında qadınlar və kişilər üçün bərabər gəlir əldə etmək imkanlarının yaradılması müasir dövrün əsas prioritetlərindəndir. Məşğulluğun stimullaşdırılmasında gender aspektlərinin nəzərə alınması əmək məhsuldarlığının səmərəliliyinin artmasına, iqtisadi artım və davamlı inkişafa təkan vermiş olar. Bu da öz növbəsində insan resurslarının inkişafı ilə yanaşı yoxsulluğun miqyasının azaldılmasına kömək edə bilər.

Təhlil: Məlumdur ki, ölkənin inkişaf səviyyəsi bir sıra amillər vasitəsilə ölçülür ki, onlardan biri də iqtisadiyyatda iş yerlərinin yaradılması məsələsidir.

Əmək bazarında meydana çıxan gender problemləri həm fərdi, həm də sosial-iqtisadi cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qadın işçi qüvvəsinin iqtisadiyata cəlb edilməsi səmərəli, həmçinin davamlı məşğulluğun təmin edilməsinə və ölkədə işsizliyin səviyyəsinin azaldılmasına müsbət təsir göstərə bilər [2, 38]. Qadınların məşğulluğunun təmin edilməsi üçün mövcud problemlərin aradan qaldırılması vacibdir. Problemin aradan qaldırılması üçün qadın əməyindən səmərəli istifadə prosesində qarşıya çıxan maneələr müəyyən edilməlidir. Bütün dünyada gender bərabərsizliyi qadınların iqtisadi, sosial və siyasi həyatda iştirakı kontekstində yaranır. Gender bərabərsizliyi iqtisadi ədəbiyyatda təhsil, məşğulluq və əmək haqqının bərabərsizliyi formasında ifadə edilir. Bərabərsizliyin bütün aspektləri bir-biri ilə sıx bağlıdır və iqtisadi inkişafa əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir [3, 63]. Ölkəmizdə “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında Qanun”un 3-cü maddəsində cinsi mənsəbiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarına qarşı qadağa öz əksini tapmışdır. Əmək münasibətlərində Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş güzəştlər, imtiyazlar və əlavə təminatlar qadınlara da şamil olunur və ayrı-seçkilik hesab edilmir. Cinsindən asılı olmayaraq bütün işçilərə eyni iş şəraitinin yaradılması işgötürənin əsas vəzifəsi hesab olunur [1, 30].

Ölkənin sosial-iqtisadi həyatında baş verən dəyişikliklər qadın və kişilərə fərqli dərəcədə təsir göstərir. Cəmiyyətdə mövcud olan gender bərabərsizliyini gücləndirir. Kişi və qadınlar arasında gəlirlərin, hakimiyyətin və nüfuzun qeyri-bərabər bölüşdürülməsi baş verir. Qadınların şəxsi və peşəkar aspektdən özünü reallaşdırmaq imkanları zəifləyir. Son olaraq kişi və qadınlar arasında gəlirlilik fərqi, peşə bölgüsündə bərabərsizlik və məşğulluq növləri çərçivəsində əmək haqqının bərabərsizliyi meydana çıxır və qadın əməyinə verilən qiymətin aşağı olması ilə nəticələnir. 2019-cu ildə Azərbaycanda 2.1 milyon nəfər qeyri-fəal əhali olmuşdur ki, bunun da 1.4 milyon nəfərini (65,8%-ni) qadınlar təşkil etmişlər. Həmin ilin göstəricilərinə əsasən deyə bilərik ki, iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə qadınların orta aylıq əmək haqqı 335 manat təşkil etmişdir. Lakin həmin ildə kişilərin orta aylıq əmək haqqı 663 manat olmuşdur ki, bu da qadınların orta aylıq əmək haqqından 49,5% çox olmuşdur [5].

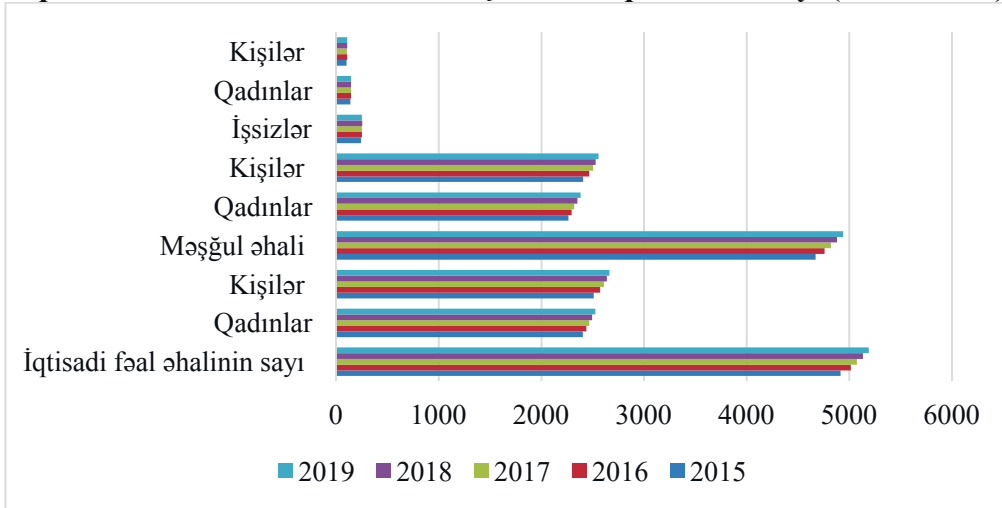
Azərbaycanda illər üzrə iqtisadi fəal əhalinin təhlilini apararkən məlum olur ki, hüquqi təminatla baxmayaraq ölkənin əmək bazarında gender bərabərsizliyi hələ də qalmaqdadır (cədvəl 1).

Cədvəl 2-də iqtisadi illər üzrə iqtisadi fəal əhali, məşğul əhali və işsizlər arasında kişi və qadınların sayının statistikasını öz əksini tapmışdır. Göründüyü kimi istər iqtisadi fəal əhali, istərsə də məşğul əhali arasında kişilərin sayı qadınlara nisbətdə üstünlük təşkil etmişdir. Belə ki, əgər 2015-ci ildə 4915.3 min nəfər iqtisadi fəal əhalidən 2475,7 nəfərini kişilər təşkil edirdisə, qadınlar həmin ildə 2365 nəfər təşkil edirdi. Həmin il üzrə məşğul əhalinin sayına nəzər yetirsək məlum olur ki, 2015-ci ildə məşğul əhalinin 2408.2 min nəfərini kişilər, 2263.4 nəfərini isə qadınlar təşkil edir. Cədvəl əsasında digər illərin də təhlili eyni mənzərəni ortaya qoyur. Lakin hər il məşğul əhali sırasında qa-

dınların sayında artım müşahidə olunur. Belə ki, məşğul əhali arasında əgər 2016-cı ildə qadınlar 2294.2 nəfər təşkil edirdisə, 2017-ci ildə bu göstərici 2319.3 nəfər, 2018-ci ildə isə 2349.9 nəfər olmuşdur. Ölkədə işsizlərin sayının təhlilini apararkən aydın olur ki, bu göstəricidə qadınların sayı kişilərin sayını üstələyir. Əgər 2015-ci ildə işsizlər arasında qadınlar 141.1 min nəfər idisə, kişilər isə 102.6 min nəfər təşkil edirdi. Digər illər üzrə, 2016-cı ildə qadınlar 145.3 min nəfər, kişilər 107.5 min nəfər, 2017-ci ildə qadınlar 145.5 min nəfər, kişilər 106.2 min nəfər, 2018-ci ildə isə qadınlar 145.8 min nəfər, kişilər 108 min nəfər təşkil etmişdir.

Cədvəl 1

İqtisadi fəal əhalinin tərkibində kişilərin və qadınların sayı (min nəfərlə)

Mənbə: <https://www.stat.gov.az/source/labour/> sayıtının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Bütün dünya ölkələrində olduğu kimi Azərbaycanda da iqtisadi sferada gender problemlərinin aradan qaldırılmasına mane olan struktur problemləri hələ də mövcuddur. Əmək bazarında qadınlar daha az əmək haqqı olan və qeyri-rəsmi işlərdə çalışırlar. Yalnız üç sahə üzrə çalışan qadınların sayı kişilərin sayından artıq olmuşdur. Bu səhiyyə və sosial xidmətlər, əyləncə və incəsənət, təhsil və istirahət sahələri daxildir. Uyğun olaraq səhiyyə və sosial xidmətlər üzrə 54,8%, əyləncə və incəsənət üzrə 23,8%, təhsil və istirahət sahəsi üzrə isə 47,6% qadınlar çoxluq təşkil etmişlər (cədvəl 2) [1, 31-32].

Cədvəl 2

Muzdlu işçilərin iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə bölgüsü, 2019-cu il üzrə

İqtisadi fəaliyyət növləri	Qadınlar		Kişilər		Cins üzrə bölgü, faizlə	
	nəfər	faizlə	nəfər	faizlə	Qadınlar	Kişilər
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	12385	1.9	41770	4.2	22.9	77.1
Mədəncıxarma sənayesi	4644	0.7	30240	3.1	13.3	86.7
Emal sənayesi	30530	4.6	91419	9.3	25.0	75.0
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	3196	0.5	27243	2.8	10.5	89.5
Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	10446	1.6	19723	2.0	34.6	65.4
Tikinti	7959	1.2	111674	11.3	6.7	93.3
Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	72852	11.0	221700	22.5	24.7	75.3
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	12313	1.9	63287	6.4	16.3	83.7
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	8244	1.2	19117	1.9	30.1	69.9
İnformasiya və rabitə	8256	1.3	20044	2.0	29.2	70.8
Maliyyə və sığorta fəaliyyəti	10162	1.5	17870	1.8	36.3	63.7
Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar	5355	0.8	11754	1.2	31.3	68.7
Peşə, elmi və texniki fəaliyyət	25032	3.8	31419	3.2	44.3	55.7
İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi	24100	3.7	44566	4.5	35.1	64.9
Dövlət idarəetməsi və müdafiə; sosial təminat	30675	4.6	82606	8.4	27.1	72.9
Təhsil	248248	37.6	88040	8.9	73.8	26.2
Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi	104649	15.9	30487	3.1	77.4	22.6
İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət	34085	5.2	21021	2.1	61.9	38.1
Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi	6608	1.0	12886	1.3	33.9	66.1
Cəmi	659739	100.0	986866	100.0	40.1	59.9

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi

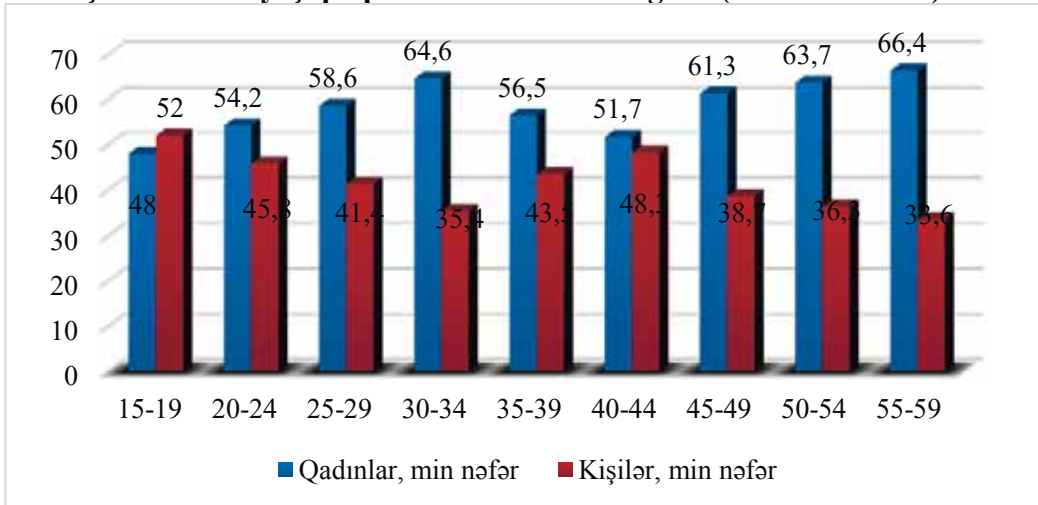
Statistik göstəricilərə əsasən deyə bilirik ki, göstərilən üç sahə istisna olmaqla digər sahələr üzrə muzdlu işçilərin iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə bölgüsündə də kişilərin sayı üstünlük təşkil etmişdir. Belə ki, Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq sahəsində çalışanların 22.9%-i qadın, 77.1%-i kişilər, mədəncıxarma sənayesi üzrə çalışanların 13.3%-i qadın, 86.7%-i kişilər, emal sənayesi üzrə qadınlar 25%, kişilər 75%, elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı üzrə qadınlar 10.5%, kişilər 89.5%, su

təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı üzrə qadınlar 34.6%, kişilər 65.4%, tikinti sahəsində qadınlar 6.7%, kişilər 93.3%, ticarət: nəqliyyat vasitələrinin təmiri qadınlar 24.7%, kişilər 75.3%, nəqliyyat və anbar təsərrüfatı sahəsində qadınlar 16.3%, kişilər isə 83.7%, turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə üzrə qadınlar 30.1%, kişilər 69.9%, informasiya və rabitə sahəsində qadınlar 29.2%, kişilər 70.8%, maliyyə və sığorta fəaliyyəti üzrə qadınlar 36.3%, kişilər 63.7%, daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar üzrə 31.3%, kişilər 68.7%, peşə, elmi və texniki fəaliyyət sahəsində qadınlar 44.3%, kişilər 55.7%, inzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi üzrə qadınlar 35.1%, kişilər 64.9%, dövlət idarəetməsi və müdafiə; sosial təminat üzrə qadınlar 27.1%, kişilər 72.9%, təhsil sahəsində qadınlar 73.8%, kişilər 26.2%, əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi üzrə qadınlar 77.4%, kişilər 22.6%, istirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət sahəsi üzrə qadınlar 61.9%, kişilər 38.1%, digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi üzrə isə qadınlar 40.1%, kişilər isə 59.9% təşkil etmişlər.

2019-cu ildə işsiz əhalinin yaş qrupları və cins üzrə bölgüsünün təhlilinə nəzər salsaq, burada da eyni tendensiyanın şahidi olmuş olarıq (Cədvəl 3).

Cədvəl 3

İşsiz əhalinin yaş qrupları və cins üzrə bölgüsü (2019-cu il üzrə).

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi

Cədvəldən də görüldüyü kimi 15-19 yaş qrupu istisna olmaqla digər yaş qrupları üzrə işsiz əhali arasında qadınlar üstünlük təşkil etmişlər. Yalnız 15-19 yaş qrupu arasında işsiz əhalinin 52 min nəfəri kişilər, 48 min nəfəri isə qadınlar olmuşdur. 20-24 yaş qrupu arasında işsiz əhalinin 54.2 min nəfəri qadın, 45.8 min nəfəri kişilər, 25-29 yaş qrupu üzrə 58.6 min nəfəri qadın, 41.4 min nəfəri kişilər, 30-34 yaş qrupu üzrə 64.6 min nəfəri qadın, 35.4 min nəfəri

kişilər, 35-39 yaş qrupu üzrə 56.5 min nəfəri qadın, 43.5 nəfəri kişilər, 40-44 yaş qrupu üzrə 51.7 min nəfəri qadın 48.7 min nəfəri kişilər, 45-49 yaş qrupu üzrə 61.3 min nəfəri qadın, 38.7 min nəfəri kişilər, 50-54 yaş qrupu üzrə 63.7 min nəfəri qadın, 36.3 min nəfəri kişilər, 55-59 yaş qrupu üzrə 66.4 min nəfəri qadın, 33.6 min nəfəri kişilər təşkil etmişlər. Ümumilikdə bütün yaş qrupları üzrə işsiz əhəlinin 57.4%-ni qadınlar, 42.6%-ni isə kişilər təşkil etmişlər. Bu təhlilin də nəticəsi olaraq deyə bilərik ki, ölkədə məşğulluq sahəsində həyata keçirilən islahatlara baxmayaraq bu sahədə gender problemləri hələ də qalmaqdadır.

Nəticə: Hazırkı dövrdə qadınların iqtisadi fəallığının artırılması qanunvericilik bazası və sosial sahənin inkişafı vasitəsilə kifayət qədər möhkəmləndirilmişdir. Lakin buna baxmayaraq, aparılmış təhlil ölkədə gender bərabərliyində problemlərin hələ də olduğunu deməyə əsas verir. Düşünürük ki, qadınların iqtisadi fəallığının artırılmasına böyük önəm verilməlidir. Qadınların ictimai-əmək fəallığının parametrləri yaşından, peşəkar hazırlığından, karyera yönümündən, həyatda baş verən demografik hadisələrdən, ailə-məişət məşğulluğunun həcmindən və qadının iqtisadi roluna, rəqabətqabiliyyətliliyinə təsir edən bir çox amillərdən asılıdır. Əmək, analıq və məşğulluğu bir araya gətirsək ənənəvi düşüncələrdən aydın olurdu ki, qadın kişidən daha az arzu olunan işçidir. Qadın işçi qüvvəsinin rəqabət qabiliyyəti iqtisadi, sosial-psixoloji aspektlərdən ibarətdir. İqtisadi aspektləri dedikdə, məhsuldarlıq, keyfiyyət və səmərəlilik nəzərdə tutulur. Sosial-psixoloji aspektə təhsil səviyyəsi, ixtisas, peşəkarlıq, ünsiyyət qabiliyyəti, əmək hərəkətliliyi aiddir [4, s.8].

Fikrimizcə, qadınların həyat səviyyəsinin aşağı olması ilk növbədə əməyin ödənilməsində ayrı-seçkiliklərlə, pensiya təminatının səviyyəsinin və işsizlik üzrə müavinətlərin azalması ilə əlaqəli problemdir. Ölkə səviyyəsində sosial strukturun dəyişdirilməsi, iqtisadi islahatların aparılması və təhsilin inkişaf etdirilməsi gender ayrı-seçkiliyi probleminin qarşısının alınmasına imkan yaradacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun Təhlili. Bakı, 2014, 56 s.
2. Şerife Durmaz. İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED) 2016, Cilt 2, Sayı 3, s. 37-60
3. Fatih Celebioglu. Women Employment in terms of Gender Inequality across the Provinces of Turkey. Eurasian Journal of Business and Economics 2017, 10(19), 61-80
4. Заяц О.В. Занятость населения и ее регулирование. Владивосток, 2003, s.153
5. <https://www.stat.gov.az>

ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ НЕРАВЕНСТВА В СФЕРЕ ЗАНЯТОСТИ

С.А.ГАСАНОВА

РЕЗЮМЕ

В настоящее время занятость считается одной из актуальных задач экономики. Решение этой проблемы важно с точки зрения социального благополучия и развития. В сфере занятости включение женской рабочей силы в состав трудовой жизни должно оставаться в центре внимания как важный фактор развития общества. Решение гендерных проблем в стимулировании занятости создает условия для устойчивого развития. Во время трудовой деятельности важно выявить проблемы и внести предложения по их преодолению, с которыми сталкиваются женщины, работающие во всех секторах экономики. В статье анализируются гендерные аспекты занятости в Азербайджане. В заключении отражены результаты анализа и даны предложения по решению проблемы.

Ключевые слова: эффективная занятость, рынок труда, человеческий капитал, трудовые ресурсы, занятость женщин, половая дискриминация, на основе гендерной работы, социально-экономическое развитие.

GENDER DIMENSIONS OF INEQUALITY IN EMPLOYMENT

S.A.HASANOVA

SUMMARY

Nowadays, employment is considered the most relevant area of economy. The solution of this problem is an important problem in terms of social security and development. The inclusion of the female labor force in the field of employment should be focused on development of society as an important factor in development of society. The decision of gender tasks in employment stimulation creates conditions for sustainable economic development. For women, it is important that women working in all sectors of economy to identify the problems with which they face during employment events and make proposals to eliminate these problems. The article analyzes gender aspects of employment in Azerbaijan. In the end, the results obtained from the analysis are reflected. Proposals were taken to solve the problem.

Keywords: efficient employment, labor market, human capital, labor resources, women's employment, sexual discrimination, based on gender work, socio-economic development.